

Adalékok Krúdy dunántúliságához

Kovács Sándor Iván írja nagy tájirodalmi tanulmánykötetének utószavában, hogy ő maga is azt a felfogást képviseli írásaival, „hogy az író a szülőföldjéé. Nemcsak szintéziselem, hanem helyi hagyomány és tudati erő is. Minden kötetlék fontos tehát, ami a szülőhelyhez fűzi.”¹ E sorok szerzője is évtizedek óta ebben a szellemben gyűjti össze a táj és irodalom kapcsolatának jelenségeit, különös tekintettel választott kedvenceire. Így például Krúdy Gyulára vonatkozóan is, aki ugyan nem a Dunántúlon született, de *majdnem*. Hisz benne, hogy az általa most közölt új életrajzi adatok bizonyos vonatkozásokban értelmezhetik az életmű egyes darabjait.

Ha a küzdelem nem olyan régi is, s nem olyan heves is, mint egykoron volt, Krúdyért ma is legalább négy táj emelhet szót, mint annak idején Homérért hat város. Természetesen nem a szülőföld rangjáért vetélkednek, hiszen az egyértelműen Nyíregyháza kiváltsága, hanem azért a tájélményért, amely Krúdy műveiben meghatározó.

A Nyírség az egyik, a valóságos szülőföld. Az író sokszor és ismételten leírta, hogy innen indul, alapélményeit itt kapja meg, regényeinek motivációi, hangulati elemeinek rendje innen származtatik, a dzsentrik, a furcsa, különc emberek és olykor tragikus sorsok földjéről, közel a gránichoz, a határhoz, közel a lengyel vidékhez, közel Podolinhoz, a felvidékhez, a szepességi városokhoz.²

Nógrád azért emel szót, mert a család valóban innen származik, az író nagyapja itt születik, tanul, szerzi meg a jogi doktorátust, innen megy el részt venni 1848–49 lázas eseményeiben. Itt él a rablóvezér romantikus köpönyegét magára kanyarító nagyapa-testvér, Krúdy Kálmán, sok művének visszatérő, s a művek által megtisztult haramia figurája. És persze a felnőtt Krúdy gyakorta felkeresi az itt maradt rokonokat, akik a maguk módján a múlt század elején még afféle nógrádi megkésett különcökként élnek s viselkednek, borzolva a kisvárosi nyugodt kedélyeket.³

Pest lenne a harmadik, azaz maga a teljes főváros, hiszen 1896-tól ez az író élettere. Itt képződik, alakul és gazdagodik nemcsak az életmű, hanem a legendárium is. És itt van a klasszikus helyszín, részben a Tabán, illetve az ugyancsak eltűnt Óbuda. Az utolsó nagy legenda képzője, az utolsó évtized élettere, az életmű kiteljesedésének meghatározója.⁴

A negyedik lenne a Dunától. Ez is aránylag jól körbejárható, hiszen Várpalota, akkor még csak Palota, a meghatározó. Itt él a nagymama, Radics Mária és testvére, a fura, szelektíven süket (azaz azt hall meg, amit akar) Radics János. A szomorú sorsú házasságú nagymamát, mind az ifjú, mind a felnőtt író sokszor meglátogatja, s ha mást nem, egy-egy álomfejtés titkát mindig ellesi Radics Máriától, aki olyan szép volt, mint Spanyolország.⁵ A másik eleme ennek a tájkarakternek Balatonfüred, ahová Krúdy rendszeresen visszatér, több kötetnyi írása fogalmazódik meg a tó és a táj ihletésére.⁶ A harmadik pedig Veszprém városa, mely talán kevésbé van jelen az életműben, a környező Bakony viszont annál többször.

Ez utóbbi irodalmi tájról és Krúdy kapcsolatáról a Veszprém megyeiek ma a kultikus rajongás hangján beszélnek, s egészen egyedülálló, ismétlődő, megújuló kultusz-eseményt szerveznek az író személye köré, nem feledkezve meg arról sem, hogy a legfontosabb a mű, s így a Krúdy-kiadásban is lehetőségeik szerint önálló szerepet vállalnak.⁷

Krúdy dunántúliságának meghatározó helyszíne mindenképpen Palota. Az akkor még kis település, amely valóban a Bakony lábánál húzódik meg, a nagymama révén lesz fontos az író számára. Hiszen innen indul majd tovább a Balatonhoz vagy éppen Veszprémbe. Olykor kirándulni a Bakony sűrű rengetegébe is, fel egészen Győrig.

A nagymama, Radics Mária Krúdy-regények, -novellák, -tárcák kedvelt hőse lesz. Maga a szerelem, ami a nagypajához köti, teremti meg a családi mitológia kiindulópontját, amelyet az író számtalan alkalommal egyre színebben bont ki. A legenda szerint 1848-ban ismerkedtek meg egy győri honvédbálban. Azt ugyan nem tudni, hogy Radics Mária ott volt-e ezen a bálon, de hogy az ifjú Krúdy Gyula igen, az tény: Nagy Iván naplója tanúskodik erről. A másik legenda szerint a legidősebb Krúdy még igen fiatal ember korában az ostromlott Komárom várában kérte meg Radics Mária kezét, s az esküvőt bent a várban, azaz a várfalon tartották, hogy ezzel is bosszantsák az ostromló osztrákokat.

Ez az alapszöveg, ez variálódik, főleg bővül és kap egyre regényesebb szerepet. A valóság azonban sokkal hétköznapiabb, de a maga módján azért nem hagyományos, miként a Krúdyak és a nők viszonya sohasem volt hagyományosnak nevezhető. Radics Mária és Krúdy Gyula 1850. május 25-én kötöttek házasságot Isztiméren, a Palotához közel fekvő, de már a szomszéd megyei községben.⁸ Az ugyan nincs kizárva, hogy mindketten ott lettek volna a várban, de az esküvő ebben a kis faluban volt. A miérre egy másik dokumentum ad választ, első gyermekük, az író apjának születési anyakönyvi kivonata, amely szerint az e néven második Krúdy Várpalotán született, 1850. szeptember 2-án.⁹ A két dátum közötti, azaz az esküvő és a gyermek megszületése közötti bő két hónap megmagyarázza a családi legendárium mögöttesét. A már terhesen hazaérkező ifjú feleségről el kellett híresztelni, hogy az eskü-

vő bent volt Komáromban, attól az időtől kell számolni a hónapokat a gyermek megszületéséig. Hazatérni áldott állapotban, netán házassági igazolás nélkül, lehetetlen. Megkezdődik hát a családi mítosz felépítése, amelyet egymástól örökölnek majd a családtagok.

Radics Mária maga is tartója a családi mitológia épületének. Személyisége is rendkívüli. Krúdy gyakran úgy emlegette, hogy száz évig élt, de valamivel kevesebb idő, 91 év rendeltetett neki, 1831. augusztus 28-án született Várpalotán és 1922. január 27-én halt meg Nyíregyházán.¹⁰ Egy várpalotai fuvaros leánya (valószínűleg délszláv, dalmát eredettel), öntörvényű nő. Házassága inkább botránys, mintsem szolid. Van ereje több mint két évtizednyi együttélés után otthagyni a folytonosan hűtlenkedő, vérbő férjét, s visszajönni Palotára, ahol akkoriban ugyancsak kinézték az elvált asszonyokat. De Radics Mária ekkor még nem vált el. Hosszú évekig hordozta magában a sérelmét, férjének soha nem bocsátott meg, mert élete végéig szerette a „grófit”, ahogyan a 48-as tiszteket nevezték. (A forradalombeli szerepe is része a családi mitológiának, a valóság azonban itt is egészen más, de erről majd máskor, most elég hivatkoznunk Nagy Iván, a történész 48-as naplójára, amelyből egy másfajta kép bontakozik ki.)¹¹

Radics Mária sajtószerű alakja lett a palotai életnek. Magányos asszony, nehéz körülmények között él, félig-meddig írástudatlan, s valami elemi erjű természetismerettel rendelkezik, amelyből az író az álmoskönyvéhez sok fontos adalékot merít majd. Krúdy be is emeli őt az életművébe, felsorolni is lehetetlen, de a *Palotai álmok*, az *Al-Petőfi*, *Egy krónikás könyvből*, *N. N.* mind őriznek valamennyit a nagymama alakjából, olykor az író bőséges névfantáziájában szerepeltetve. Ide hozza egyszer Szindbád is tanulni a fiát a nő bolondításban, máskor pedig elbeszélések tucatjaiban tűnik fel ő, és furcsa testvéröccse, Radics János alakja. A helybeliek is gyanakodva figyelték. Amikor 1957-ben Szij Rezső keresi a nyomát, emlékezetét Várpalotán, néhány nagyon idős ember mintha még emlékezett volna rá. De csak ilyeneket tudtak mondani: „igazi nagystílű asszony volt. [...] Mindig suhogó selyemben járt. Hétköznapi is pártával a fején, kidomborítva magát, olyan rokokósan, dróthálóval... kitűnően zongorázott és szerette az ékszereket, de nagy kuruzsló is volt, még ólmot is öntött.”¹²

Balatonfüred a másik meghatározó dunántúli tájélménye Krúdynak. Beszélhetnénk a síófoki látogatásairól is, de azok sem az élettörténetében, sem az életműben nem alkotnak olyan fontos, meghatározó szerepet, mint Füred. Ráadásul úgy, hogy a füredi vendégkönyvek átlapozása során kiderül, hogy Krúdy már kisgyermekként, 1885-ben járt először Füreden. Augusztus 24-től írták fel őket: „Ifj. Krúdy Gyula köz és váltó-ügyvéd és családja és csel. (8 fő), Nyíregyháza.” Tehát alighanem az egész Krúdy család itt volt, minden gyerek, a szülők, talán a nagyszülők is, és egy cselédlány. A Nagyvendéglőben szálltak meg, ez ma az Anna Grand Hotel.¹³ Mindez azért is érdekes, mert az eddig

ismert, bibliográfiákban feltárt publikációkkal ellentétben Krúdy nyomtatásban megjelent második elbeszélése már itt játszódik Füreden. A szabolcsi *Szabadsajtó*ban jelent meg 1893. július 23-án. Az író ekkor tizenöt éves.¹⁴

Ettől kezdve Krúdy rendszeres Füred látogató lesz.¹⁵ Itt kapja meg a helybeli Jókai élményét is, noha ekkor már a villa Mikhelini János veszprémi kereskedőé, de az író Jókai írásai szintén kitesznek egy kisebb kötetre valót, köztük olyan remeklésekkel, mint a titokzatos Otilia-szerelem, amely a maga sejtelmességében izgalmas téma volt Krúdy számára. De ott van maga a tó mint igazi élmény. A nyáresték varázslata, az augusztusi csillaghullás, bár meg kell állapítanunk, Krúdy kedvenc balatoni időszaka a nyárvég, az őszelő volt, amikor a turisták elhagyják Füredet és felépül az ősz, a maga sejtelmes, ködös, árnyakkal teli hangulatával. De Krúdynál minden jelen van: az Anna-bálok, a füredi nyári színházi előadások, Blaháné, a füredi szerenádok, reménytelen szerelmek.

Akár Füreden, akár Palotán járt-kelt Krúdy, mindvégig körülvette őt a Bakony, amely már ekkor olyan szimbólummá vált műveiben, amilyené majd lassan válik a XX. század magyar irodalmában. E szimbólumképzés központi figurája a betyár, rendszerint Sobri Jóska, aki ha létezett is, csaknem száz éve halott már akkor. De a legendák, a mesék, a bakonyi erdők sejtelmes susogása, a szélviharok mind félelmet keltenek azokban, akik akár kocsin indulnak neki Palotától Veszprémig, vagy Veszprémtől fel Győrig, vagy éppen csak meghúzódnak a palotai kis házak biztonságot adó menedékében. Ez a világ kellett Krúdynak, ezzel nem tud betelni, mindenkit a betyárokról faggat, izgatják a bűntények, a mesék. Meg is fogalmazza az *Öreg idő* című elbeszélésében, hogy számára ez a táj minden hangulatával a legfontosabb, azaz a mese forrása. „A Bakony közepén, a kis Várpalotán lakik két öregember, akikhez hébe-hóba eljárógatok, ha már nagyon kifogytam a meséimből és az álmatlan éjjeleken csupán a régi, ismert alakok rajzanak elő az emlékezetemben. Nem is egyéb az egész mesemondás, mint elmondása azoknak a dolgoknak, amelyeket régi emberektől hallottunk.”¹⁶

Krúdy Veszprémbe aztán alighanem két testvéröccse miatt került el. János és Ödön nevű testvérei egy ideig a helyi, igen nagy múltú és még nagyobb tekintélyű piarista gimnázium, ahogyan akkor írták hivatalosan, a kegyes-tanítórendek vezetése alatt álló veszprémi Római Katolikus Főgimnázium növendékei voltak. Egy ideig, azaz nagyon rövid ideig. Nyilvánvaló, hogy ennek az a családi meghatározottság volt az eredője, amit az író magán is meg tapasztalhatott: a nyughatatlanság, a kordába szoríthatatlanság, az átlagos életvitelre való képtelenség. Veszprémbe alighanem pedig a Palotán lakó nagymama miatt kerültek, miután Nyíregyházán már nem bírtak velük.

Az 1901–1902-es tanévben tűnik fel először a két fiú neve. A negyedik osztályban tanult ekkor Krúdy János. Osztályfőnöke Keller János, aki a magyar és a latin nyelv előadója is volt egyúttal. Az ötvenöt fős osztályban, amelyben

egyaránt találunk katolikus, evangélikus és izraelita vallású diákokat, Krúdy János a közepes tanulók közé tartozott. Magaviselete jeles volt, s hasonló jegyel büszkélkedett tornából és vallástanból is, de a többi év végi érdemjegye inkább elégséges, és német nyelvből meg is bukott.¹⁷

Testvére, Ödön egy évvel felette jár, ötödikes ebben az évben. Ők ötvenen tanultak egy osztályban. Osztályfőnökük, Szegess Mihály a latin és görög nyelv előadója volt, rendkívüli tárgyként a gyorsírást is tanította. Krúdy Ödön már nehezebb eset volt, egyedül tornából kapott jelest (természetszerűleg, tehetjük hozzá), magatartásból már közepes és a többi érdemjegye is katasztrofális, németből, latinból és történelemből meg is bukik. Így ebben az évben el is távozik az iskolától, többet az ő neve már nem tűnik fel az iskolai értesítőkből. Egyébként az értesítőben a neve már ott állt: ismétlő, azaz már másodszor járta, ezúttal Veszprémben, az ötödik osztályt.¹⁸

Krúdy János viszont sikerrel tette le a pótvizsgát német nyelvből, hiszen az 1902–1903-as iskolai értesítőben ott a neve az ötödik osztály névsorában, a hatvanegy tanuló között. Osztályfőnöke Zsigmond János, aki a latin nyelvre oktatta őket. Érdemjegyei ekkor már jobbak, de még mindig csak az átlagot értik el. Négy jeles eredménye van: irodalom, rajz, torna és vallástan, a többi hármas, kettes, de most nincs elégtelen osztályzata.¹⁹

Még a következő évben is Veszprémben tanul a piaristáknál, ugyancsak Zsigmond János osztályfőnöksége alatt, de most csak 55 osztálytársa van. Eredményei sem jobbak a korábbi évek átlagánál, most három tárgyból van jeles osztályzata (vallástan, magyar irodalom, torna), a többi a szokott közepes átlagú. Év végén viszont eltávozik Veszprémből, a gimnázium évkönyvei többet nem tartalmazzák a nevét.²⁰

A két fiútestvér sorsa érdekesen alakult. Az édesanyjuk családi bibliában őrzött feljegyzése szerint Ödön 1886. november 16-án született. (János 1888. december 9-én.) Ilona, a lánytestvére úgy tudta, úgy emlékezett, hogy Ödön 1905-ben ment volna ki Amerikába. Mindenki úgy emlékezett, hogy örökösen konfliktusban állt a világgal. Elsősorban az édesanyjával veszekedett, aki rá akarta kényszeríteni a tanulásra, a rendszeres életre, de Ödön nem engedett, olykor indulatosságában nagyon is komoly jeleneteket rendezett otthon. Ilona úgy emlékezik, hogy a veszprémi gimnáziumot az 5. évfolyam után hagyta abba, mondván, hogy nem akar többet tanulni. Nagy nehezen ráállt, hogy Győrben azért elvégezzen egy felsőipari szakiskolát, de végzés után inkább Amerikát választotta. Ott meg is nősült, több gyermeke született.²¹

A család 1927-ben kapott tőle utoljára életjelent, egészen pontosan egy érdekes és furcsa levelet írt az írónak. Kétségbeesett panaszkodás egyfelől: vérébaja van, nem tudják kezelni, sokba kerül a gyógyítás, rossz üzleteket kötött, hiányzik neki az apai örökség, számon kéri a többiektől, Másfelől kétségbeesett ötletei vannak Gyula számára. Mondván, hogy ő Los Angelesben él, s „itt van a mozivilág” központja. Látja és hallja, hogy a magyarok milyen sike-

resek mint filmforgatókönyv-írók, színészek. Kéri a testvérét, jöjjön ki, itt sok pénzt kereshet. Írhat valami jó filmet, a lánya, Ilona lehet Amerikában színésznő, de elég, ha felolvasókörútra indul azzal is sok dollárt kereshet. S bevallja a testvére kérdésére, hogy még egyetlenegy könyvét sem olvasta el, „de hallottam másoktól dicsérni”.²²

János, a másik veszprémi diák végül leérettségizett és jogi tanulmányokba kezdett Budapesten. Pontosan olyan volt, mint a legendabeli bátyja. Legalábbis a családi legendárium szerint pesti tanulmányait is úgy kezdte, hogy az apja által adott tartózkodási díjat rögtön elköltötte, s Krúdy Gyula segítette ki, egy cikke honoráriumával, hogy hazautazhasson, de természetesen ez is a cigányok vonójába vándorolt. (A legenda szépséghibája, hogy amikor ő Pestre jön tanulni, az apja már régen halott.) De a legendakör folytatódik: úgy tudja a család, hogy a Royalban, amíg Krúdy Gyula Váradynének udvarolt, Jancsi a Zsuzsinak tette volna a szépet. Közben 1914-ben behívták katonának, és a kis Zsuzsi beleszeretett a bátyjába, azaz az íróba. A tények közel járhatnak az igazsághoz. Krúdy János valóban katona lett és hadifogságba került. Több levelet vagy lapot küldött testvérenek, s ezekben mindig emleget egy Zsuzsi nevű leányt. Egy keltezetlen pár soros levelében említi, s hogy Péter öccsétől hallotta, Zsuzsi férjhez ment. „Több is vezett Versailles-ban”, írja tehát a lap 1919 után keltezett, s Krúdy valóban ekkor veszi feleségül Várady Zsuzsit. De nincs egy indulatos, szemrehányó szó sem testvérenek címezve, lehet hogy ekkor még nem tudta, hogy ki ütötte őt ki a nyeregből. Majd a drámai levél 1921. december 27-ről kelteztve, és Krúdy Gyulának címezve a *Magyarország szerkesztőségébe*: „Fivére Krúdy János Oroszországból hazatért. Csóti katonai kórházban elmebetegséggel fekszik.” (Halálózási évét is erre az évre teszik egyes források.)²³

A veszprémi élmények földrajzi benyomásait, azaz a városképet Krúdy mindvégig megőrizte. Az *Utazások a Vörös postakocsin* című regényének egy belső történetében, amely a karnagy, bizonyos Z. Alajos úr reménytelen szerelmét idézi meg, ez a Veszprém tűnik fel, amelyet Krúdy maga is látott. A dolomitszikla meredélyére épült vár, a tűztorony, a hatalmas sziklák, a székes-egyház a zenés miséivel.

Krúdy veszprémi látogatásai a szórványemlékeken kívül, amelyek majd visszatérnek írásaiban, a két Cholnoky felfedezését jelentik, vagy legalábbis a helyszín és a személy azonosítását. Cholnoky Lászlót is nagyra becsülte, majd 1929-ben a tragikus vég alkalmából irt emlékezésben így nevezte: „olyan tehetséges, rendkívüli író volt, amilyenek alig maradnak utána ebben a kimarjult kezű, lábú országban”,²⁴ de az igazi kedvence a testvér, Viktor volt. Cholnoky Viktor, aki Krúdy szerint úgy élt Pesten, „mint egy szent vagy egy boldond”, és aki azért hagyta el Veszprémet, ahol újságíró volt, mert ebben a városban „kevesen tudják, hol van korrekt helyén a pontosvessző”.²⁵

E vonatkozásból legfontosabb írása a *Nyugatban* jelent meg 1911-ben. Számkra azért is fontos, mert ebben egy pillanatra feltűnik az itt tanuló öccse,

akit meglátogatni érkezett az író, s aki valahol kosztosdiák volt. A házat kereső író számára most nyilvánul meg, hogy Cholnoky és Veszprém, a veszprémi táj kölcsönösen meghatározták egymást. Mindaz, amit Cholnoky gyermekkorában átélt, látott, nemcsak emlékként, de hangulatában is örökre vele maradt véli Krúdy. Jobban érti most már Cholnoky jellemét, mint ezeryi beszélgetésből. „Ez a furcsa, ódon és romantikus szagú városka kellett ahhoz, hogy Cholnokyból az a sajátos, egyedülvaló író legyen, akinek a hangjában régi templomok régi harangjának a szava cseng, és furcsa köntösű hőseiben ott rejtőznek a veszprémi emberek, akiket gyermekkorában látott. A lila színű síkság, amelyet enyhe dunántúli hegyek a Kisfaludy rendezésében hátrólnak, a Bakony, amelynek zúgása, szele, esője a Cholnoky írásaiban visszhangzik és a lépcsők, amelyek itt utcát jelentenek, mind hozzájárulnak ahhoz, hogy Cholnokyból olyan író váljon, mint amilyen lett.”²⁶

1 KOVÁCS Sándor Iván, *Vágy és emlékezet*, Széphalom Könyvműhely, Felsőmagyarországi Kiadó, Nap Kiadó, Bp., Miskolc, Dunaszerdahely, 1999, 377.

2 Nyírségi írásai közül lásd a *Magyar tájak* című gyűjteményt. Bp., 1959, 7–60. és *Krúdy emlékkönyv*, Nyíregyháza, 1968, 121–182.

3 *Az álmok hőse* (1903), *Pókhálós palackok*, Bp., 1977, 111–151. Ez a kisregény s megannyi elbeszélés szól a közönséges gyilkossá züllött nagyapa-testvéréről, Krúdy Kálmánról. Rá vonatkozóan lásd: PRAZNOVSZKY Mihály, *Krúdy Kálmán 1832–1861. Adalékok a Krúdy család nógrádi ágának történetéhez*, Nógrád megyei múzeumok évkönyve, 1978, 157–200.

4 Legutóbb lásd a FRÁTER Zoltán szerkesztésében megjelent óbudai vonatkozású elbeszélésválogatást: *Ódonyságok városában*, Bp., 2003.

5 A nagymamáról megjelent válogatás: *Nagyanyám, a markotányosné*, szerk. PRAZNOVSZKY Mihály, Veszprém, 2001, A Prospektus nyomda kiskönyvtára.

6 *Holdas este Füreden. Elbeszélések, cikkek*, szerk. PRAZNOVSZKY Mihály, Balatonfüred, 2006, Balatonfüred városért közalapítvány kiadása. Lásd még: ÁCS Anna, *A Bakony és a Balaton Krúdy Gyula írásaiban*, Iris, 1966, 3–4, 85–90.

7 A veszprémi Prospektus nyomda immár 15 kötetét jelentette meg az által előállít-

tott, ugyan könyvesbolti forgalomba nem került Krúdy kiskönyvtár sorozatnak, amelynek köteteiben mind egy-egy téma köré csoportosítva szerepelnek az írások, többnyire a táji ihletések. Néhány cím: *Balaton szívaláztat* (1991), *A betyárok országútján* (1995), *Pogányok a Bakonyban* (1996), *Ha ma élne Jókai* (2000), *Helikoni gyűlde* (2002), *Régi szüret* (2005) stb.

8 Az isztiméri esküvőről, azaz házassági anyakönyvi kivonatról készített másolat a várpalotai Krúdy Gyula könyvtár Krúdy-külföldgyűjteményében található. A tanúk: Solain Antal és Schweider Tamokos. A tanúságlevellet már május 29-én kiadta az esketést végző plébános, Adamovich Izidor. Krúdy Gyula egyébként 1823. december 28-án született a Nógrád megyei Szécsénykovácsiban.

9 Krúdy Gyula anyakönyvi kivonata. Szülei Krúdy Gyula és Radics Mária, kereszt-szülei Nagy Zsigmond és Krúdy Mária.

10 Radics Mária születési anyakönyvi kivonata. Apja neve Radics József, anyja Wollein Mária. Keresztzülei Molnár István és Stamusz Barbara. Másolat a várpalotai könyvtár említett gyűjteményében. Halálzási bejegyzése Nyíregyházán található, a megyei levéltártól kapott tájékoztatás alapján.

11 NAGY Iván *naplója*, Balassagyarmat, 1998, 62–63., 76–78.

12 SZIJ Rezső, *Krúdy Gyula és Várpalota*, Életünk, 1964, 1, 3–16. A családi emlékezet még

színesebb képet őrzött meg Radics Máriaőről: Özv. dr. Votisky Gézáné Krúdy Ilona, *A legfiatalabb testvér emlékeiből*, Krúdy emlékkönyv, szerk. KATONA Béla, Nyíregyháza, 1968, 46–48.

13 A Balaton-füredi vendégek névsora 1885. Lelőhelye a balatonfüredi városi könyvtár helyismereti gyűjteményében található, Németh Ákosné könyvtáros találta meg ezeket az adatokat, ezúton köszönöm önzetlen segítségét.

14 KRÚDY Gyula, *Temetőben*. Elbeszélések 1., sajtó alá rendezte BEZECZKY Gábor és GÁJÁN Éva, Pozsony, 2005. Kalligram könyvkiadó (Krúdy Gyula összegyűjtött művei).

15 Egy másik bejegyzés szerint Krúdy 1913-ban a füredi Erzsébet szállóban lakott, ez ma az Állami Szívkórház épülete (Magyar tenger, 15. okt. 4. 98.). Majd egy másik bejegyzés 1917-ből, amelyet szintén az az évi vendégnévsor őrzött meg, s amely szerint Krúdy a leányával február 17-től ugyancsak az Erzsébet szálló vendége. Még csak gondolni sem merünk arra, hogy ez a leánya valójában Várady Zsuzsika lehetett esetleg

16 KRÚDY Gyula, *Öreg idő* (1904), *A fehér-lábú Gaálmé*, 1. k., Bp., 1959, 501–506.

17 *A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium, értesítője az 1901–1902. tanévről*. Közzé teszi Takács József főgimn. Igazgató, Veszprém, 1902, 180.

18 Uo., 182.

19 Uo., 1902–1903-as tanév, Vp., 1903, 130.

20 Uo., 1903–1904, Vp., 1904, 121.

21 Tóbiás Áron beszélgetése dr. Votisky Gézánéval, Krúdy Ilonával: *Krúdy világa*, gyűjtötte és írta TÓBIÁS Áron, Bp. 1964. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 466–468.

22 Krúdy Ödön levele testvééréhez, Krúdy Gyulához = uo., 396–398.

23 Krúdy János levelei = uo., 391–392., TÓBIÁS Áron beszélgetése Krúdy Pállal = uo., 480–481.

24 KRÚDY Gyula, *Jegyzet Cholnoky Lászlóról* (1929) = *Írói arcképek*, Bp., 1957, 501–503.

25 KRÚDY Gyula, *Őszi délutánok Cholnoky Viktorral* (1919) = uo., 26–30., *A kakasos ház vendégei* (1925) = uo., 184.

26 KRÚDY Gyula, *Cholnoky Viktorról* (1911) = uo., 17–25.